

МУКАДДИМА

ХАЁТ ВА ХАЁТ ГОЯСИ

Коинотнинг хаётдан иборатлигига ҳеч шубҳа йўқдир. Хаёт бўлмаса, бошқа бирор нарса ҳам бўлмайди. Ўзи коинотнинг асл биноси ҳам хаётдир. Шунинг учун ҳам биз рисоламизнинг биринчи баҳсини хаёт мавзусига бағишладик.

Хаёт нима?

Мутакаллимлар (калом) мазхабига караганда, хаёт хис ва ҳаракатни талаб қилувчи сифатдир. Қадимги ҳукамо фикрига биноан, хаёт бу мизожга тобеъ, хис ва идрокнинг навъи ва табиатидир.

Асримиз ҳукамолари ҳам айтадиларки, коинот хаётдан иборат. Ҳеч бир нарса йўқки, унда хаётдан бир асари бўлмаса. Аммо мутакаллимлар мазхабида бўлган қадимги ҳукамолар қайси бир жисмда хис ва ҳаракат бўлса, унда қаёт ҳам бўлади, қайси бир жисмда шу иккаласи бўлмаса, хаёт ҳам бўлмайди, деб айтадилар. Аслида хис ва ҳаракати бор нарсани «тирик» дейдилар. Лекин бу хаёт махлукий хаёт деб аталади. Инсон ҳам аксар махлуқлар билан шу маънода бир хил, фарқ қилмайди. Лекин биз инсон хаёти ва аксар махлуқларнинг ўртасида катта фарқ борлигини мушоҳада қилар эканмиз, қуйидаги фикрларга келамиз.

Агарда ҳозирги ўтаётган ҳаётимиз устидан мушоҳада қилсак, жавоб ҳам осон бўлар эди. Лекин хаёт маънавий бир соҳадир, уни кўриб ва кузатиб бўлмайди. Шунинг учун бу фарқлар сабабини инсоният тарихи ва ўтмишидан қиди-рамиз. Башарият олами ибтидосидан бошлаб ҳозирги шаклда эдимиз? Яъни бани Одам ҳозиргидек шаҳарлар, қалъалар, мадрасалар, шунча илму санъат ва салтанатла-ри билан оламга келганмикан? Ҳеч қачон! Бечора ибти-доий одам қучсиз, заиф бир махлуқ эди. Баъзан совуқдан титраса, баъзан қуёш нурида қоврилиб, яшин ва чакмок-дан, ёмғир ва қордан, зулмат ва ваҳший махлуқлар ҳамла-ларидан қечаю қундуз қўриқ жони қалқумига қелар эди. Бунинг устига соатма-соат очлик ва қанқоқликдан қий-налар эди. Иссиқ-совуқдан муҳофаза қиладиган бир қодири ё қайласи, қоронғуда ёритувчи бир қирог, ваҳшийлар қужумидан муҳофаза этадиган қуроли ҳам йўқ эди. Қулоса шуқи, одам қалқ бўлишининг ибтидосида заиф ва қискин қондорлардан бири эди. Бошқа махлуқлар қучли қангал ва тишлари ёрдамида манқаатларини таъмин этиб, зарарларини даф қилардилар. Одам эса шунга ҳам қодир эмас эди.

Ажабо, қазрати Қолиқи қаким инсонни шунқалиқ оқиз яратиб, бу бечорага ҳам

бирор-бир курол, аслаха ҳам берганмикан, токи у оркали ўзини химоя этиб, яшаши мумкин бўлса? Албатта берган. Аллох инсонга энг буюк ва энг киммат курол ни берган. Инсон шу оркали оламни мағлуб қилиб шикастлаши мумкин. Бу курол нимадан иборат? У АКЛдир. Одамзод чорасизлигидан танг қолиб, аклини ишлатишга мажбур бўлди, унинг соясида аста-секин манфаатларни қўлга киритиб, курган зарарларини даф қилди: уй курди, табиат офатларидан қутулди. Курол ясаб даррандалар ҳужумидан озод бўлди. Факат шулар билан чегараланмай, бора-бора яшину момақалдирок, сув ва оловдан нажот топиб, уларни олимона панжаси билан тасхир этди. Агар биз башариятнинг аввалги ожиз даври билан бугунги куч-қудратини солиштирсак, бу фарқнинг улканлигидан ларзага тушамиз ва инсоният оламининг ўзгаришини инкор этиш маҳол бўлади.

Инсоният оламидаги бу ўзгаришлар тараккиётмиди ё таназзул? Яъни инсоният олдинга ҳаракат қилибдими ёки орқага? Албатта, олдинга ҳаракат қилган ва ҳозирги кунгача бирор жойда таваккуф қилмаган. Масалан, анча йиллар олдин оташароба (поезд)ни биз нақлиётнинг охириги воситаси деб ўйлар эдик. Бир оз ўтмасдан инсон илмининг кучи билан тайёрани ихтиро қилди ва ўйлаган ақидамизни инкор этди. Бас, маълум бўладик, бани Одам ибтидодан то ҳозирги кунгача тараккий қилиб келган ва тараккий қилади ҳам. Шундай қилиб, одамда ҳаёт гоёси бор экан, яъни ҳазрати Холики ҳаким инсонлар учун бир баланд мартабани ва бир аъло манзилни кўрсатган экан, инсон ҳам унга қараб ҳаракат қилади, тараккий этади. Ажабо, бу ҳаёт гоёси, яъни бу аъло манзил нима экан? Бу савол жавобини шу муқаддимадан билса бўлади. Бу муддаони билиш учун тасдиқ назаримизни яна башарият тарихига ташлаймиз. Лекин бу дафъа бошқача усулда муҳокама қиламиз.

Китоби самовий (Куръон)да мазкур бўлганки, ҳазрати Холики ҳалим одам яратишдан бошлаб фахру-л-мурса-лин (Мухаммад) алайҳиссалом замониғача ҳар бир қавм учун замонларига мувофиқ Пайгамбар ва динини юбориб турган. Масалан, аввал ҳазрат Одамни махсус дини билан юборди. Одам алайҳиссалом фарзандлари бир муддат ижтимоий ишларида бу динни қўлладилар. Бир неча муддатдан сўнг одамлар шу дин доирасидан чиқдилар. Ҳазрати Довари ҳаким янги дин ва бошқа Пайгамбарини юбориб, замона ва вақт тақозоларига риоя қилишни талаб қилиб, олдинги дин ҳукмларининг баъзиларини бекор қилди. Бу тартиб ҳамма самовий динларнинг қамоли ва охири бўлган ислом дини зухур топган замонгача мавжуд эди. Шу ерда кишининг ҳаёлига бир савол келади: нима учун Худованд бани Одамни ҳамиша бир дин итоатиға амр қилади? Нима учун одамларга махлуқларга ўхшаб ҳаракат қилиб яшаш учун эрк бермайди? Албатта, бу фармон ҳикматсиз бўлмаган. Жаноби кодири ҳаким башарият ҳаётини олий бир гоёга вобаста қилиб қўйган, яъни одамлар учун бир даража тайин этган, токи улар ўзларини бу олий гоёга ва даражаға етказсинлар. Башариятга бу йўлдан чиқиб кетмаслиги учун буюк Пайгамбарлар воситаси билан самовий динларни юборган. Бани Одам бу илохий шохқўчадан чиқиб кетганида янги раҳбар, яъни бошқа Пайгамбарини юбориб янгитдан тўғри йўлни кўрсатган.

Бу муқаддимадан одамзотнинг ҳаёт гоёси мавжуд бўлиб, самовий динлар унинг ҳаётида гоёвий раҳбари эканлиги маълум бўлади. Самовий динлар бизни қаерга олиб борадилар? Тадқиқ қилсак, маълум бўладик, самовий динлар бизни қаерга олиб

борсалар, ўша жойда каётимизнинг гоёсини топар эканмиз. Бас, самовий динлар бизни каерга олиб борадилар, деб (кайта) сўрашингиз мумкин. Бу саволга диннинг таърифи жавоб беради. Дин нима? Дин ахлокий ҳукмлардан иборат бўлиб, ўз тобеларини «саодати дорайн», яъни икки дунё саодатига етказади. Шундай қилиб, ҳаёт гоёси, яъни инсон ҳаётининг самараси шу «саодати дорайн» экан. Мана шу жихатдан инсон ҳаёти махлукот оламидан фарқ қилади. Яъни одамлар икки дунё саодатига эришишга лойиқ ва қобилдирлар. Махлукларда эса бундай истеъдод йўқ. Бу фарқ маълум бўлгач, қимқи икки дунё саодатига етиш учун ҳаракат қилмаса, махлукдан фарқи қолмайди, деб айтиш мумкин.

«Вал-қад қаррама бани Одам» ва «Лақад ҳолақно ал-инсона фи аҳсани тақвим» деган оятларнинг маънолари ҳам шундайдир. Демак, одам умрининг самараси, яъни инсоннинг ҳаёт гоёси икки дунё саодати экан, қимқи ўзини одамлар қаторидан деб қилса, бу дунё ва охирада ҳам ўзини бахтли ва тинч бўлиши учун ҳаракат қилиши лозим.

Мамлакатимизда икки гуруҳ бахтсиз одамлар борқи, ҳаракатлари танқид ва танбегга сазовордир. Биринчи гуруҳ ҳаётларининг мақсадлари деб, еб-ичишни қиладилар, улар бир луқма таом ва ётадиган жой учун инсоний вазифала-рини эсларидан қилардилар, бирон-бир иш ҳақида ўйламайдилар ҳам. Қечаси эрта учун қоринларининг қамида, қундузи эса ётиш тўшаклари қамида бўладилар. Ҳул оса қилиб айтганда, улар бу дунё осойишталигини ўйлаб, бошқа нарса билан ишлари йўқдир. Аллохнинг ўзи қасқасин, бу қастқаш жамоа ўзларини инсонийликнинг қаланд мартабасидан махлуқийлик қаражасига тушадилар. Бу жамоанинг асли жойи инсонлар ичида эмас. Бу жамоа қамиятга қўп қарар етказади. Ҳудованд уларни охирада саодатидан махрум қилган. «Баъзи одамлар Аллох таборак ва таолодан бу дунёни талаб қилардилар. Уларга охирада саодати қасиб қилмайди».

Иққинчи гуруҳ шундай жамоақи, ҳаёт гоёсини қақат охирада саодати деб қилардилар, бу дунё саодатига эришиш учун ҳеч ҳаракат қилмайдилар, балқи бу дунё саодатини қофирларга ҳос деб қилардилар, бошқача қилиб айтганда, дунёни қофирлар қаннатию муслмонлар дўзақи деб қилардилар. Булар ҳам инсонийлик вазифасини, бақарият қратилишининг ҳикматини идрок қилмаганлар, уларнинг фикри ҳам илохий ҳуқмга тўғри қелмайди. Иққи дунё саодатини талаб қилган инсонқина қомил муслмондир. Ҳудованди ҳақим ҳам иққи дунё саодатини талаб қилганларни мадх этиб, «Бақара» қурасида буюрган: «Баъзи одамлар, эй Ҳудо, мени дунё ва охирада саодатига етқазиб, дўзах азобидан нажот берқин, деб дуо қилардилар. Бу одамлар ўз қасбларига қараша, яъни амалига мувофиқ қасиба олардилар, Ҳудо қариъ ул-ҳисобдир». Бу ояти қаримада баъзи дақик ишоралар ва нозик нуқталар маважудқи, уларнинг зикри қойдадан ҳоли эмасдир. Масалан, Ҳудованди қарим шу оятда жамоани дуо қилиб, «қимаиқи талаб қилсалар, топадилар» демасдан, балқи «ўзларининг саъй-ҳаракатлари эвазига топадилар» деган. Шундан маълум бўладиқи, Аллох олдида мустанжаб бўладиган дуо биз туркистонқиларнинг дуоларига ҳеч ўхшамайди. Негақи, биз қечаю қундуз вақтимизни беҳуда ишларга сарфлаймиз. Баъд, қалон масқид ёқи қалон мозорга бориб, мақсадимизни Ҳудодан сўраймизда, қана қикиб бемаъни ва ноқойиқ ишларимиз билан машқул бўламиз, мақсадимизга етиш учун ўзимиз саъй-ҳаракат қилмаймиз. Биронинг бирон-бир мақсади бўлса, энг аввал ҳиммат қамарини белига мақкам бойлаб, мақсадига

етишиш учун саъй-ҳаракат килиб, кейин дуо килса, дуоסי ижобат бўлади. Бу ерда баъзи мухтарам ўқувчиларимиз айтишлари мумкинки, агар биз мақсадимиз ҳосил бўлиши учун саъй-ҳаракат килсак, унда дуо ҳам керак бўлмай қолади. Балки саъй-ҳаракатларимиз соясида ўша мақсадимизга етармиз. Уларга жавобим шуки, сизлар маъъалани нотўғри тушунибсизлар. Кўпчилик мақсадларига етишиш учун ниҳоятда кўп ҳаракат қиладилар, бироқ мақсадларига эришолмайдилар. Саъй-ҳаракатлари натижасиз қолади. Шунда саъй-ҳаракатимиз фойдасиз ва зоеъ кетмаслиги учун дуойи хайр лозим.

Маъъалани бир мисол билан шарҳлайман. Фалон бир дехконнинг икки таноб ери бор. Яхши ҳосил олишни у жуда хоҳлайди. Агарда бу киши баҳордан ҳўкизлари, кўш, омоч, уруг ва бошқа асбобларини экишга тайёр қилмай, фалон бир масжиднинг бурчагида ётиб, «Эй Худо, шу еримдан эллик ман бугдой ҳосил бергин», — деса ҳам бу дуо қабул бўлмайди, яъни еридан ўзидан-ўзи бугдой кўқариб чиқмайди. Лекин экин асбоб-анжомларини тайёр қилиб, ерни яхши хайдаб, уругни экса ҳам, сиз ўйламангки, дехконнинг иши шу билан тамом бўлди, энди у, албатта, яхши ҳосил етиштириб олади, деб. Бундай бўлмаслиги ҳам мумкин. Масалан, сел келиб мазкур ерни бузиши ёки чигиртка келиб кўқарган бугдойини еб кетиши эҳтимолдан холи эмас. Шунинг учун дехкон самодан келадиган бало ва офатларнинг олдини олиш учун дуо қилади, хазрати Воҳиб ал-атоё унинг дуосини қабул қилиши ҳам мумкиндир.

Яна бир мисол келтираман. Фалон ёш йигит катта олим бўлишни орзу қилади, истеъдодли, қобилияти ҳам қамолига етган. Агарда шу йигит мадрасага бормаса, пул сарфлаб қитоб олмаса, меҳнат қилмаса, мударрислардан дарс олмаса, балки фалон мазорнинг бир чеккасида чин қилидан нола чекиб, Худо даргоҳидан илми ладунийни талаб қилса ҳам дуоסי қабул бўлмайди, ўлимигача у жоҳил ва нодон бўлиб қолади. Аммо қитоб олиб, мадрасага бориб дарс ўқиса ҳам уни катта олим бўлишига ҳали ишонманг. Мумкинки, у қасал бўлиб ёки нафс ҳавасларига ўқиб, илм олиш йўлидан тойиб кетиб, охиригача жоҳил қолса. Агар бу йигит қайбдан келадиган офатларни бартараф қилиш учун дуо қилса, дуоסי ижобат бўлиши мумкин. Ҳазрат Пайғамбар (с.а.в.) ҳам шундай дуо қилар эдилар. Бадр урушида ул зот қурол-аслаҳани тайёрлаб, қўшин тортиб, қофирлар билан рўбарў келиб жанг қилди, сўнгра қалаба учун дуо қилди. Мазкур ояти қариманинг маъноси ҳам шундадир. Ҳудованди қарим шу оятнинг охирида буюрган яъни, «...Худо дуо қиладиганларнинг ишлари ва феълларига ҳамиша назар қилади ва уларнинг ҳеч бир амаллари унинг назаридан четда қолмайди. Агарда улар дуоларига мувофиқ амал қилсалар, яъни мақсадларига етиш учун қаттиқ ҳаракат қилсалар дуолари қабул бўлади, бўлмаса қабул бўлмайди». Бу оятнинг ҳар бир сўзида, балки Қуръони қаримнинг ҳар бир оятларида шундай олий сирлар ва буюқ ҳикматлар мавжудки, ўқувчиларни ўзига шайдо қилади. Лекин уларнинг барчасини баён этишга имконимиз етмайди. Шунинг учун ҳам юқоридагилар билан қифояланиб, Қуръони қарим сир-асрорини қиладиганларга мурожаат қиламан, беҳуда сўзларни қўйиб, тезроқ Қуръони қарим мутолааси билан машғул бўлинглар!

Энди яна мақсадимизга қайтсак. Айтган эдикки, қомил мусулмон ҳам дунё саодатини, ҳам оҳират саодатини талаб этувчидир. Дунёни тарқ этиб оҳират талабида бўлиш ҳам шаръий ҳуқмларга мувофиқ қолмайди. «Аллоҳ, ер юзида нимаики бўлса, сизларнинг фойдаларингиз учун яратган зотдир». «Эй одамлар, қилмайсизларми, Худо ер ва

осмонда бўлган ҳамма нарсаларга сизларни фармонбардор этиб тасхир этган. Худо зохирий ва ботиний бўлган неъматларини ҳам сизларга берган. Зеро, само ва ерда бўлган ҳамма мавжудот сизларнинг манфаатларингиз учун яратилди». Шу оятлардан маълум бўладики, Худо бу оламни бизларнинг фойдамиз ва манфаатимиз учун яратибди, оламда мавжуд бўлган ҳамма нарсани бизга махкум ва фармонимизга бўйсунувчи қилибди, бас. «Жосия» сурасида эса «Аллох самодаги ва ердаги барча мавжудотни сизлар учун яратди, тасхир ва фармонбардор этди», - деб амр қилган.

«Дунёни мўъминлар дўзахи ва кофирлар жаннати» деб қайси теран ақлимиз билан айтиб, бу хом ҳаёлимизни илохий фармон деб биламиз? Ҳазрати фахри коинот (Мухаммад) алайҳиссалом муборак умрларини саъй-ҳаракатда ўтказганлар. Аллох ҳукмларини улардан ҳам яхшироқ биламизми? Ҳазрати фахри оламнинг Расуллигига бугун миллиардлаб мусулмон беш марта шаҳодат беради. Улар чўпонлик қилганлар, тижорат билан шугулландилар, муаллимлик қилдилар, вазъ айтдилар, имомлик қилдилар, баъзан аскар, баъзан сартиб, баъзан хатиб, баъзан табиб бўлдилар. Булар ҳаракат бўлмай нима эди? Улар саъй-ҳаракатда бўлсалар, нима учун биз танбаллик ва ҳаракатсизликни ўзимизга шиор қилиб олганмиз? «Икки олам нажоти ва Аллох ҳидояти иймон келтирган, намоз ўқийдиган ва садақа берувчи мўъминларга етади» дейилган Қуръони қаримда.

Диккат қилсангиз, ҳазрат Парвардигор ҳидоят ва нажотни уч ҳолат эгаларига ҳос қилибдики, бири садақа ва закот берувчилардир. Маълумки, закот ва садақа бериш бойликва қудратнинг нишонасидир. Айтинглари-чи, қайси бир дин эргашувчиларини бой бўлишга даъват этади? Дунёни охират учун ва охиратни бу дунё учун тарқ этувчиларнинг фикрларини ҳато эканини кўрсатиш учун «Ал-жо-меъ ас-сагир»даги мана шу ҳадиси шариф қифоя қилади: «Сизлардан яхшиларингиз охиратини бу дунё учун тарқ қилмаган ва бу дунёни охират учун тарқ қилмай, огирлигини бошқаларнинг устига ташламайдиганидир».

Энди бу иккала жамоа: бири дунёпарастлар ва бирлари охиратпарастларга даъволаримизни маълум қилганимиздан сўнг яна бир жамоани ҳам эсдан чиқаришимиз одобдан бўлмайди. Бу жамоа ҳам миллатимиз ўртасида катта мавкега эга. Бизнинг қолоқ ва бахтсиз бўлишимизда уларнинг хизматлари каттадир. Бу жамоа дунё ва охират саодатини талаб қиладилар. Лекин бу мақсадга эришиш учун ҳаракат ҳам қилмайдилар. Улардан шу ҳақда сўрасангиз, ноз-қарашма билан «Аллохи қарим» деб жавоб берадилар. Бу танбаллик ва ҳаракатсизликни улар «таваккал» деб атайдилар. Қамбағаллик ва балолардан азоб чексалар дарров бирор масжид ёки фал он бир авлиёнинг қабрига бориб, қанча қучлари бўлса, бошларини ерга уриб дуо қиладилар. Биз бундай дуонинг ижобат бўлмаслигини юқорида баён қилдик. Шу ўринда бу азизларга «таваккал» сўзининг маъносини ва қабри зиёрат қилишнинг фойдаларини айтиб ўтмоқчимиз.

Биз туркистонлилар суғлигимиз, танбаллигимиз, ишбилмаслигимиз, нодонлигимиз, тажрибасизлигимиз, қисқаси, дунёда қанча ношойишта сифатлар бўлса, ҳаммаси «таваккал» деймиз. Шу сабабли буларни савоб ва машруъ деб қабул қиламиз. Масалан, бир тожирдан «Нима учун ўйламасдан пахтани пўчоғини сотиб оласан?», дехқондан

«Бахор келди, экиш ва иш асбобларинг кани?» ёки бирор косибдан «Нима учун хафтада бир марта дўкон очасан?» ё бир хаммолдан «Нима учун кундуз куни ухлайсан, ахир кечки овкатинг йўк-ку», — деб сўрасак, хаммалари «таваккал Худога» деб жавоб берадилар. Минг афсус, шу жавобларнинг биронтасида ҳам таваккал йўқдир. Буларнинг хаммаси нодонлик, танбалликдан бошка нарса эмас. Таваккал ҳам амал билан биргадир, ҳаракатсиз таваккал ҳам ҳаракатсиз дуога ўхшаб фойда бермайди.

«...улар (яъни саҳобаларинг) билан машварат кил, азму қарор қилганингдан сўнг Аллоҳга таваккал қил, албатта, Аллоҳ таваккал қилувчиларни севади», — дейилади Китоби самовийда. Ўшбу ояти қарима билан Худованд Расулига мурожаат қилиб: «Ишларда аввал саҳобаларинг билан маслаҳатлашиб, бир натижага келингач, бу ишни бажариш учун Худога таваккал қилиб бел боғла», — демоқда.

Албатта, бу ҳаёт жангу жадал майдонидир, унда ҳар бир шаҳе, ҳар битта қавм ўз турмушларини яхши таъминлашлари учун ҳаракат қилиб қурашишлари лозим. Буларсиз бирор нарсага эришиб бўлмайди. Масалан, ҳар биримиз ҳам уйга кириб олиб, неча кун оч-наҳор ўтирсак ҳам, кўчага чиқиб ҳаракат қилмас эканмиз, уйнинг шифтидан бир лаган қабоб ўз-ўзидан келиб тушмайди. Оқибат эса очликдан ҳалок бўлишимиз мумкин. Қим буни инкор қилар экан, демак, тажрибаси йўқ экан. Агар ҳаракатсиз таваккалдан фойда бўлганда эди, Расули соллаллоҳи алайҳи васаллам қофирларга қарши бир жангда ўз қўллари билан хандак қазимаган бўлар эдилар.

Энди эса авлиёлар қабрларининг зиёрати хусусида бир оз тўхталамиз. «Қабристонларни зиёрат қилиб туришлар, зеро, улар сизга охирашни эслатади», — дейилган «Ал-жомеъ ас-сагир» асарида. Бу ҳадисдаги ҳикматни тушуниш учун одам ҳолини диққат билан қузатайлик. Ажабо, одам нега гуноҳ қилади? Китобимиз аввалида ҳам бир баҳона билан баён қилиб ўтган эдикки, «қомил иймон гуноҳ ишлар учун ягона тўсиқдир», — деб. Худойи таоло ва қиёматга иймон қалтириб, уларнинг мавжудлигини билган одам ҳаргиз гуноҳ қилмайди. Агар билмай гуноҳ қилса ҳам дарҳол тавба қилишга шошилади. Баъзи шахслар жажла гафлат ё қибру гурур туфайли охираат қуни ва ҳисоб-қитоб соатини эсларидан қичарадилар, дилларидаги Аллоҳдан қўрқув ҳисси қўтарилади. Шунда улар гуноҳ қилишга қилиб, пушаймон ҳам бўлмайдилар, тавба ҳам қилмайдилар. Бу тоифа одамларга нисбатан қўриладиган чора охираат қуни ва унинг қийинчиликларини эсларига солишдир. Зора шу баҳонада улар Худодан қўрқсалар ва турли фасод ишларга қўл урмасалар. Қабрлар зиёрати айнан шу мақсад учун қўзланади. Зеро, инсон ҳар қадар мағрур ва қибри бўлмасин, қабристонга қадам қўйганда, қанчадан-қанча бани Одамнинг тупроққа қорилиб ётганини қўрганда, балки гурурини тарқ этиб, охираат фикрига тушар. Ҳазрати фаҳри қоинотнинг ўз умматларига айтган ҳадисларининг ҳикмати ҳам шундадир. Аммо биз қилаётган зиёратлар эса бу мақсадга мувофиқ эмас. Биз қабристонга эмас, балки авлиёлар мазорини зиёрат қилишга борамиз ва улардан ўзимиз учун мадад ва иноят сўраймиз. Билинги, бу зиёратлар бизга ҳеч фойда бермайди, ётган авлиёларнинг бизга ҳеч бир мададлари етмайди. Қуръони қаримда «Сизлар учун Аллоҳдан ўзга соҳиб ва мададқор йўқдир». «Вақтики, Аллоҳ бир қавмга ёмонлик етказса, уни даф этиб бўлмайди ва у қавм учун Аллоҳдан ўзга ниғобон йўқдир», — дейилгани ҳақдир.

Сониян, бундай зиёрат шаръан манъ килиниб, харом хисобланади. Биз бундай зиёратлардан факат гуноҳ орттирамиз. Аллох Пайгамбарларининг кабрини масжидга айлантирган (у ерда улар намоз ўқийдилар) яхудий ва насронийларни лаънатлайди, — дейилган Бухорийнинг «Китоб ал-салот» ва Муслимнинг «Китоб ал-масожд»-и-да; яна «Пайгамбарларининг кабрини масжид килган яхудийларни Худованд халок килади», — деган ҳадис ҳам бизга маълум. Хушёр бўлинг! Сизлардан аввал ўтганлар Пайгамбар ва авлиёларининг кабрларини маежид килдилар. Хушёр бўлинг! «Сизлар ҳеч кимнинг кабрини масжид килманг, уларнинг кабрига бориб намоз ўқимангки, мен сизларга буни манъ киламан», — дейилган Муслимнинг ўша китобида.

Баъзи икромли ўқувчиларимиз айтадиларки, биз авлиёларнинг кабрида матлабимизни ҳосил килиш учун намоз ўқиймиз, улар Аллох даргоҳида бизнинг матлабимиз ҳосил бўлиши учун шафиъ бўладилар. Шу шафиъликни талаб килиш ҳам улардан бир навъ мадад тилашдир. Бу каби шафиъ келтириб, тилак тилаш шаръан дуруст эмас, балки гуноҳдир. Зеро, Худованди таборак шунинг учун мушрикларга газаб киладики: «Улар Аллохни кўйиб, ўзларига зарар ҳам, манфаат ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат киладилар ва: «Ана ўшалар бизнинг Аллох ҳузуридаги шафоатчиларимиздир!» — дейдилар...» Бошқа ўринда эса мушрикларнинг шу ишини ушбу тариқа хикоя қилиб, рад киладики: «Шафоат қилиш факат Аллохгагина ҳосдир, бандасининг унинг изнисиз бировни шафоат қилишга ҳаққи йўқдир».

Бу оятлардан икки нарса маълум бўладики, бири мушриклар бутларини Худо деб атамас, балки шафоатчи ва воситачи деб билардилар. Бас, биз ҳам фалон-фалон авлиёларни шафоатчи деб гумон қилиб, таъзим қилсак, муваххид ва мушриклардан қандай фарқимиз қолади? Сониян, шафоат сифати факат Аллохга ҳос экан. Муслмонларнинг бу тариқа эътиқод қилишлари жоиз эмас, айтганларимизнинг ўзи бунга улкан далилдир. Бухорийнинг «Китоб ул-ҳаж»-ида Ҳазрати Умардан шундай ривоят бор: «Бир куни ҳаж маросимида ҳажарул-асвадни (кора тошни) тавоф қила туриб, ҳазрати Умар шундай деган эканлар: «Эй ҳажар-ул асвад! Сен бир фойдаси ҳам, зарари ҳам тегмайдиган тошсан. Агар Пайгамбар сени ўпганини ўз кўзим билан кўрмаганимда, ҳеч қачон сени ўпмаган бўлар эдим».

Бу каби зиёрат ва восита қилишлик бизни икки дунё саодатига етакламайди. Унга етишиш учун ўзимиз ҳаракат қилишимиз керак. Бизда икки дунё саодатига етишиш учун майл бор экан, қай йўл ва усул билан унга етишиш мумкин? Бу саволнинг жавоби жуда осондир. Бахтга қарши, биз уни шу кунгача қулогимизга олмаганимиз, икки дунё саодатига эришиш учун эса виждон амру вазифаларини адо этишимиз зарурдир. Виждон амри нимада? Бу — қишларнинг ўзларига юкланган вазифа ва мажбуриятларини замон ва ўринга қарамай виждонан ва сидқидилдан бажаришларидир. Виждон амри вазифалари ичида ахлокий вазифалар муҳимдир. Ахлоқ вазифаларини ўқ қисмга бўлиш мумкин:

1. Вазойифи нафсия.
2. Вазойифи оила.
3. Вазойифи инсония.

Бу уч қисм бир-бири билан шу қадар боғлиқки, бирига ҳалал етса, бошқасида ҳам қусур намоён бўлади. Бу учала қисмни китобимизда бир-бир баён этамиз.

Натижа:

1. Аллоҳ, бизни барча махлуқлар каби бошқа жинслар манфаати учун эмас, балки икки дунё саодатига етишиш учун халқ қилган.
2. Дунё саодатини охират учун, охират саодатини бу дунё учун тарқ этиш нотўғридир, бизга икки жаҳон саодати дарқор.
3. Икки жаҳон саодатини эса саъй-ҳаракат билангина топиш мумкин.
4. Саъй-ҳаракатсиз дуодан фойда йўқдир.
5. Авлиёлардан мақсад раво бўлишини тилаш фойдасизлигидан ташқари яна гуноҳ ҳамдир.

давоми бор...